

PIĄTEK (175) *sb m*

e jasne.

sg N piątek (9). *◇ G* piątku (10). *◇ A* piątek (131). *◇ I* piątki(e)m (2). *◇ L* piątku (3). *◇ pl N* piątki (4). *◇ G* piątk(o)w (1). *◇ A* piątki (15).

Sł stp, Cn notuje; ponadto s.v. do piątku, Linde XVII – XVIII w.

1. *Piąty dzień tygodnia (w kalendarzu liturgicznym szósty); w tradycji chrześcijańskiej szczególnie ważny jako dzień ukrzyżowania Chrystusa, dzień, w którym chrześcijanie zachowują post; dies Veneris Murm, Mymer¹, Cn; feria sexta JanStat, Cn; feria quinta (prawdopodobnie pod wpływem nazwy polskiej) JanStat; sexta sabbati Cn (171) : Dies ueneris, Freitag Pyątek Murm 11; Mymer¹ 8v; RejKup r2; [papież Grzegorz] przydał czterzy dni wstępne poſtu wielkiego/ to ieſt/ ųrzode/ czwartek/ piątek/ łobotę. BielKron 164, 260; GórnDworz T3v; Nie rozumieyże áby rzodkiew/ ábo rybká/ ábo grzanká/ ábo piąt(ek ab)o łrzodá/ ábo łobotá/ włzytkoć iedny dni/ y iedny pokármy v Pána tego/ y owłzem takie wymyłły ųwiátá tego Páweł s. zowie náuká dyábelųká RejPos 185v; SkarŻyw [474]; LatHar + +7, 124 [2 r.]; we Wtorek poczawłzy w Lelowie ładźić/ tedy áż do Piątku. SarnStat 722, 722.*

G w funkcji okolicznika czasu: »[którego] piątku« (2): on ład ktory był pułzczon z dziećięciem po morzu/ [...] pod niekthory kłaųtor iednego piątku przyplýnał. HistRzym 33v; Inłzych piątków połty/ ktore ná pámiątkę męki Páńųkiewy poųćimy/ włpomina [...] Epiphánius Biłkup LatHar 125.

Przysłowie: A dáleko rozny ieſt náłz piątek z niedzielá [= bardzo się różnime]. RejZwierc 240v.

Zwroty: »piątkiem nie czynić niedziele« = nie martwić się niepotrzebnie (1): Piękna to łpráwá przy poćciwym ciełe/ Kto łobie piątkiem nie czyni niedzyele. RejZwierc 230v.

»w piątek jeųć« = nie zachowywać poſtu (1): w niedzielę połzczá/ á wųrzode y wpiątek iedzá. SkarŻyw 457.

»poųćić, suszyć piątek; poųćić (się) w piątek; suchy piątek« [szyk zmienny] (6:6;3;1): Com tam czynił za Ziwoła Abých tu włłedł kłopotá [...] Swieczky/ Błáųeyky/ Paczorky Suche/ Piatky albo Wtorky RejKup aa8, i3v, n2, r7v; Nic ná tym yeſli kto w pyątek álbo w nyedzyele poćci/ álbo poćcye iź myęło álbo ryby ye KromRozm I Ov, F2v; RejPos 327v; Wyłtawiaią máćiory na łwe corki wiechy/ Sufzá Piątki chcá by Bog/ odpuųcił ty grzechy. BielSat D2 [idem BielRozm]; RejZwierc 27v; Piątek ná pámiątkę Męki Páńųkiewy poųćimy? WujJud 43v, 42; CzechRozm 73; SkarŻyw 308, 320; BielRozm 26; WujNT 452.

Wyrażenia: »ze czwartku na piątek (teraz przeminęły a. przeszły)« (4): LibMal 1548/138v, 1549/148, 1550/153v; Wielkim poſpiechem ųzedłem pod Wieluń ze czwartku na piątek. ActReg 56.

»z piątku na sobotę« (1): łpyanthkv na łobothá zwyeczora wkonynye v kvyaviny włtodolye na przedmyełczyv łyezancz Staniflawem ųtrichem ad cuius instanciam yełth pogimana LibMal 1552/169v.

Zestawienie: »Wielki Piątek« = dies Christi nece memorabilis, charitatis dies Cn (29): miły panie [...] tys ochłoda moia dnia załmuczenia mego. [Ps 58/17] (koment) Ten dzień był wielki piątek. WróbŻołt S8; Goski A7v; Ten dzień kiedy łie to działo/ płáczá Krzeųćijanie cáły dzień/ zowá to wielkim Piątkiem y nie iedzá do trzećiego dnia záłuiąc Kryłtułá. BielKron 464v. Cf Wyrażenia przyimkowe.

Wyrażenia przyimkowe: »na piątek« = *w piątek* (5): mamy odprąwować té criminalia, ná káždą Szrodę/ Piątek/ y Sobotę *SarnStat* 149 [*idem*] 857.

~ Zestawienie: »na Wielki Piątek« (3): Ktorzy o tym nawięcey/ á zwłazćią [!] ná wielki piątek całemi gębami wołią/ [...] iáko lie BOG Oćiec gniewał ná wżyłtek świat *CzechRozm* 221v; przed prawem nalzym na wielki piątek stanąwży to się stać miało *ZapKościer* 1580/8; *CzechEp* 81. ~

»przez piątek« = *ad vesperam sabbati Cn* (1): tedy máią łądzić y piłác przez Wtorek/ Szrodę/ Czwartek/ Piątek y Sobotę *SarnStat* 722.

»w piątek« = *in sexta feria JanStat* (123): Widziłs ninijé plecy ij ramiona moie bytz bez męki/ w pi[ą]tek poniołą na łobie krzyż cięłki *OpecŻyw* [79]v, [170]; *PatKaz III* 112; Item powyada yłch za poradą molewą łtoll v Andriłcha wdomu wpyathek bill poczał vilupowacz łzwyderkyem *LibMal* 1547/125v; *SeklKat* A3v; Kto tam kolwiek wpiatek [!] będzie Sto dnj odpułtow ofiedzie *RejKup* Bb, g5; *Diar* 43, 79; Izali Buły y lifty iákie/ áby wolno znabiálem ieść poście y w piątki/ kiedy przedawał? *KrowObr* 26; *RejWiz* 14v; *OrzRozm* M4 [2 r.]; *BielKron* 261, 425v, 464v [2 r.]; *LeovPrzep* b4v; *GórnDworz* T3v; *RejPos* 185v; Wiefz żeć tám Lutrowie łiedzą/ Co y w piątek mięło łedzą. *RejZwierc* 235, 58v; *WujJud* 41v, 42; *SkarŻyw* 471; Y kogo w grobie łzukácie. Iezufa Názaráńkiego W piątek vkrzyżowánego. *MWilkHist* Hv, I4; *ArtKanc* E5v; *PaprUp* K2; Modlitwá kościelna kiedy dzwonią w południe/ o męce Páńkiey/ zwłazćzá w Piątek. *LatHar* 54, 356 [3 r.], 671, 678; *WujNT* Vvvvv2v, Vvvvv3 [5 r.]; Spráwy ná Séym przypádlé, we Szrodę y w Piątek ná kozdy tydzie máią byđz łądzoné *SarnStat* 139, 139, 533, 732, 737, 968; *SkarKaz* 42a.

~ W połączeniu z nazwą okresu roku kościelnego [w tym: *w piątek w co* (a. *w czasie, we dni czego*) (6), *w piątek czego* (1); *w pierwszy piątek* (1)] (7): W Piątek Suchychdni Ewángelia *WujNT* Vvvvv3, *Matth* 20 marg, Vvvvv2v, Vvvvv3v; Dan w Krákwie w Piątek w Oktáwę trzech Królów [*Datum Cracoviae feria sexta infra Octavas Epiphaniae Domini JanPrzyw* 19] *SarnStat* 895, 1213, 1217.

Z bliższym określeniem [w tym: *w (ten) piątek (teraz) przeszły* (3), *bliższy* (1), *przyszły* (1); *w piątek w dzień [czyj]* (1), *piętnastego dnia stycznia* (1), *dzień Nowego Lata* (1); *piątek + określenie* (6), *określenie + piątek* (2)] (8): Bratha łzwego kthori [...] Nawaliłchewye wpyathek therałz przesły obyłschon krałczz nauczył *LibMal* 1547/127v, 1552/170, 1554/192v; *Diar* 51; *UstPraw* K3v; Napılan y dan w Korczynie w Piątek w dzień świętego Márká Apołtołá y Ewányelifty [*feria sexta ipso die sancti Marci Apostoli et Evangelistae JanStat* 262]/ ná Séymie Włnlm/ Roku Páńkiego/ 1437. *SarnStat* 220, 732; W przyłzły piątek o tobie łáwicá záśiedzie *KlonWor* 20.

w piątek po czym [w tym: *w pierwszy piątek* (2)] (21): na łzwyezim złodzieyłtwye pogimany wpyathek po trzech krolyach anno domini 1551 *LibMal* 1551/158; *GroicPorz* k2 [3 r.], 1 [3 r.]; *Leop ZZ*; łłuchał go [*król Władysław słowika*] do poł nocy/ po S. Woyćiechu w piątek *BielKron* 387; *WujNT* 87 marg, 123 marg, 209 marg, 315 marg, 319 marg (7); ten ninieyły Reyełtr iełt nápiłan w Piątek po Przewodnéy Niedzieli [*feria sexta post Conductum Paschae JanStat* 34] ná Zamku Krákwłkim *SarnStat* 370, 172, 381, 384, 957, 1120.

w piątek przed czym [w tym: *w piątek bliższy* (1)] (9): *MetrKor* 224v; *LibMal* 1543/73v, 1547/127v; Tegoż roku kurza nogá ná zamku Krákwłkim przy pošlech Tureckich zgorzálá/ w piątek przed Kwietną niedzyelą. *BielKron* 400; *ZapKościer* 1587/70v; *WujNT* 353 marg; Dan w Nówym Mieście

Korczyńskie/ w Piątek bliższy przed Niedzielą Głuchą [*feria sexta proxima ante Dominicam Oculi JanStat 726*]/ Roku Pánłkiego Tysiącnego/ czteréchfnetnego/ siedmdzieśiątego czwartego. *SarnStat 907, 980, 1214.*

Zestawienia: »w piątek święteczny« [= *po Zielonych Świątkach*] (1): W Piątek Święteczny Lekcia z Dzieiow Apoftolłkich Cáp: 2. *Leop ZZ3.*

»w piątek Wielkonocny [= *po Wielkanocy*]« (2): Datum w Bvcznyowey w pyatek vvelkonoczni Anno M.D.XLii⁸⁰ *LibLeg 11/10v; WujNT Vvvvv3.*

»w Wielki Piątek« = *in magna feria quinta JanStat (21); LibLeg 4/26; LibMal 1543/68v, 1553/175v;* W wielki Piątek [*Żydzi*] niemáią z domow wychodzić *GroicPorz h2; KrowObr 197v; KSiądz kazał w wielki piątek/ iáko zli żydowie/ Męczyli páná Bogá/ okrutni łotrowie. RejFig Bb5v, Bb5v, Dd6v [2 r.], Dd8; RejPos 225v; WujJud 262; CzechRozm 171; oglądaycie w moim cíele rány/ iákoć czerwone/ w wielki piątek ná krzyżu fzczynione. MWilkHist Lv; LatHar 257, 545, 727; WujNT 293, 376 marg; SarnStat 1093; SiebRozmysł L2.*

»w piątek wstępny« [= *w pierwszy piątek postu*] (1): W piątek wstępny Ewángelia 20. *WujNT Vvvvv2v; [Targ Janussa Woýcziecha z Jagnieska Wozniczowa o zagroda rok v Bozi [!] w piattek wstepni. (5 marca) KsięgaSqdTrześ 1593 nr 1480; ZapKrac 1544 31/726].*

Cf »jeść w piątek«, »pościć w piątek«. ~

»po piątku« (2):

~ *Zestawienie:* »po Wielkim Piątku« (2): Názáitruz po wielkim piątku/ zefzli fię przełożeni kápłáńcy y Pháryzeufzowie/ do Piłatá *MWilkHist Bv [idem] LatHar 702.* ~

Przen (2) : A niéwyedzyales też pyátka Obiedzzonego do fczátka. *RejKup g8.*

W przeciwstawieniu: »wielki piątek ... wielkanoc« (1): *LatHar 492 cf Zestawienie.*

Zestawienie: »wielki piątek« = *boleść, udręka (1):* Owo/ w piekle [...] vftáwiczny iest wielki piątek: w niebie wiekuifta wielkanoc: ná ziemi rozliczna odmiáná. *LatHar 492.*

2. *n-pers (2) :*

Zestawienia (2): ZapWar 1504 nr 1958; przifla do Schuchegolyáffu do Macieya pyathka wyczor nyewyálftha yedna LibMal 1544/93.

3. *n-loc (2) :* yakom ya nadobrovolney drodze nyerosbył robotnogo marcziina [...] pywa viozáczego spiáthkv do varschevy *ZapWar 1529 nr 2473; LibMal 1545/109.*

LW